

LEVÉL BORI IMRÉNEK

B O T K A F E R E N C

Kedves Imre!

Már hetek óta toporgok magamban: mi is legyen az, amivel üdvözölhetlek. Milyen „kedvest s szépet” mondhatnék is Neked, hogy az ne csak a szokványos jókívánság szavaiból álljon?

Idézzem gyerekkorunk közös színhelyét, a számomra életem végéig csodálatos Bácsföldvárt? Vagy annak környékét? – Nem hiszem, hogy helyénvaló lenne, hiszen bennünket nem elsősorban egy földrajzi hely, hanem annál szélesebb ügy – az irodalom – köt össze.

Válasszam akkor az emlékezés egy egészen konkrét gesztusát? S köszönetként küldjem magam helyett ifjúkorom egy írását, amely az első között hajtott fejet Budapesten az *Eszmék és látomások* című könyved előtt? Abban a folyóiratban, a *Kritikában*, amelyben néhány hónappal korábban Pap Jóska verskötetét, s *Rést* ismertettem. Mindkettőben rejtetten ott munkált a nosztalgia – a kényszerűen elhagyott bácskai táj iránt s az a remény, hogy a magam lehetőségeivel „lazítok” általuk valamit az országhatárok – akkor még – különösen rideg választóvonalán.

Ezt a gesztust sem érzem azonban megfelelőnek. A harminchárom év előtti sorokban sok volt még a kiszámítottság s az az említett megkötöttség, amely szinte minden mondatot patikamérlegre kényszerített.

Vagy elevenítsem inkább fel 1963-beli emlékeim? Amikor – Pap Jóska vendégeként – tizenkilenc év után újra Bácskában, illetve Újvidéken jártam – és értesültem szinte felfelé „robbanó” pályád részleteiről. Ajaj! Ez se megfelelő. Mert ha nem képmutatóskodom, be kell vallanom: első reakálásom nem az öröme – hanem az irigységé volt. Származási fekete pontokkal a hátam

mögött, én, a budapesti, örültem, ha egyáltalán megkapaszodom a szakma peremén, s csendben araszolva teszek néhány szerény lépést a sokak által lebecsült bibliográfiai „segédtudományok” területén. Ezzel szemben itt van ez a velem egyidős pályatárs: nyitva áll előtte minden lehetőség, szinte ölébe hull a siker, az elismerés.

Nem éppen köszöntésbe kívánczó indulatok – már csak azért sem, mert közben szépen, csendben elpárologtak. Először munkarended és kitartásod fegyverzett le. Amikor megtudtam, hogy esténként már nyolckor lefekszel, hajnali négykor ébredsz, s mire az átlagnép munkába indul, Te már el is végezted az írás aznapi penzumát. Olyan életritmus volt ez, amely Balzac kámzsáját juttatta eszembe.

De ne anekdotázzunk. A lényegre térve: ma is pontosan rá tudok mutatni az *Eszmék és látomások*nak arra a bekezdésére, amely számomra az irántad való rokonszenv és feltétel nélküli elismerés kulcsa volt. A *Változatok a Bolyai-témára* tanulmányod nyitó soraira gondolok:

„A Németh László könyveivel eltöltött órák, amelyek immár hónapokban mérhetőkké szaporodtak fel az elmúlt húsz esztendő alatt, az olvasás gyönyörűségeinek legkellemesebbjei közül valók. Nyugodtabb olvasói élményt nem tud felidézni emlékezetem a könyvek között eltöltött esztendőkből annál, amit ő nyújtott – nyugalanságaival, világot bebarangoló érdeklődésével, a gyűjtött kincsekből élményt formáló hevével: az egy szenvedély, amely ezer alakban sziporkázik előttem: a sokfélékbe kóstolt agy vallomásai.”

Így is lehet Németh Lászlóról, s általában: az irodalomról írni? Azokban az években nem ez a stílus jellemezte a hazai irodalomtörténet-írást. A tanulmányok elsősorban az írók/művek politikai-ideológiai hozadékát vizsgálták, a legtöbbször olyan bikkfa nyelven, amely elvont bonyolultságával már eleve taszított. Hogy a mű nemcsak illusztráció, hanem önelvű, s ráadásul *öröm* szembesülni vele: ez a felismerés 1965/1966 fordulóján (ne somolyogj!) meg-rázó volt számomra.

S legalább ehhez hasonló megrendüléssel olvastam a – nem éppen rövid – mondatod befejező részét, amely könnyed, de biztos kézzel odavetett ecsetvonásokkal idézte az olvasó emlékezetébe Németh László „sokfélékbe kóstolt” szellemi kalandjait: száraz felsorolás, de részletei akár egy monográfia címszavaiként is felfoghatók:

„... a polihisztori szenvedély, amely az egyoldalúság ellen kínálta orvosságait: – Én-kultusza, amely századunk nagy individualizálódási folyamatában az európaiság egy formája volt, a küzdelem a magyar élet hétfejű sárkányai ellen; a minőségnek az a forradalma, amelyet ez a lázas agy kigondolt a maga mentségére, önvédelemből a társadalom elembertelensége ellen, egy emberi harmóniát óvandó, a kéz és az agy összefonódott tiszteletében; a nagy lobogás

és a hamuja, amely együtt adja azt az írói arcélet, amelynek vonásait vagy két tucat könyvből kell összeszednie annak, akit Németh László műve érdekel.”

Helyben vagyunk. Nemcsak az irántad, esszéstílusod iránt érzettek filológiai helyét, hanem belső lényegét illetően is. Most aztán megkezdődhetne a felsorolás, amely köteted és későbbi munkásságod módszerét jellemzi: a beleérzés, a művek hámrétege mögötti övezetek eszmei és filozófiai vonatkozásainak a feltérképezése, ezeknek az összefüggéseknek nemzetközi kapcsolatrendszerbe illesztése – és a vizsgáltak eredeti elemeinek a kiemelése; más szóval modern irodalmunk kibontakozásának az európai fejlődésmenetbe emelése: Jókai Mórtól – Krúdy Gyulán és Radnóti Miklóson át – Juhász Ferencig és Nagy Lászlóig, hogy csak jelzéseként villantsak fel néhány nevet, amelyek munkásságod teljességre való törését érzékeltetik.

Nem folytatom, hisz nem akadémiai üdvözlőbeszédet, hanem baráti szavakat sorakoztatok eléd. De mégsem tudom megállni, hogy legalább egy bekezdésnyit ne szorítsak ki nagyszabású avangárd trilógiádnak, amely elismerést és ellenérzést keltve lázba hozta egész irodalomtörténet-írásunkat. Igazi jelentőségének felismerése ma sem teljes. – Nem is ezért hozom itt fel, hanem, hogy ismétellen kifejezzem elismerésem kitartásod és következeteséged előtt. Főleg arra az időre gondolva, amikor koncepciódért kígyót-békát kiáltottak Rád, s Neked volt erőd túrni és függetleníteni magad a sokszor kiközösítéssel felérő gesztusokat.

Voltaképpen ehhez a kérdéskörhöz tartozik az engem személyesen is érintő vonzódásod Déry Tibor munkásságához – az *Eszmék és látomásokban* leírt *G. A. úr X.-ben* értelmezésétől a szerénytelenségem által szerkesztett *Déry Archivum* legutolsó kötetéig. Hadd mondjam itt ki, hogy irodalomtörténészeink közül Te vagy az egyetlen, aki a legkövetkezesebben kiáll Déry nagysága és egyre jelentősebbnek tetsző szerepe mellett a magyar avangárd történetében.

Baráti levelet emlegettem az előbb, ám ez se zárhatja ki, hogy ne szóljak arról a hatásról, amely munkásságodhoz kapcsolódik: az irodalomtörténészek „újvidéki iskolájától” – az általad képviselt kritikus magatartásig és az érdekközpontú folyóirat-szerkesztésig. Lendületes tevékenységed – és munkatársaid alkotó segítségével nyomán – egy „periferikus” kezdeményezés – és magyar irodalom és irodalomtörténet-írás kiemelkedő – többszázgi jelentőséggel bíró – műhelyévé nőtte ki magát. – Hála e körülményeknek – és természetesen az egykori Jugoszlávia szabadabb, liberálisabb szellemi légkörének – volt idő a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, amikor a hazai irodalomtörténészek „vigyázó szemüket” – Újvidékre vetették.

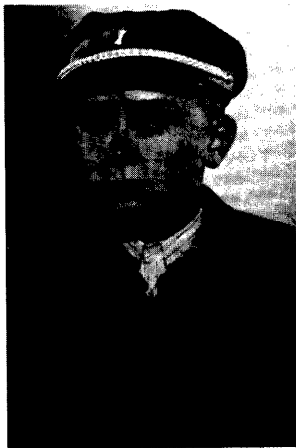
Kedves Imre, a teljesség igénye nélkül pásztáztam át azokat a vonatkozóakat, amelyek személyes nagyrabecsülésem mögött állnak, s amelyeket jókívánásaim mögé sorakoztatva azt kívánom: jelentse ma is az irodalom szá-

modra azt az örömet, amelyről annak idején Németh László életműve kapcsán szóltál – s műved továbbra is az esszéírást azzal a szenvedéllyel és a mester-ségnek azzal a varázsával, amellyel, úgy gondolom, nemcsak engem, hanem egyre szélesülő olvasótáborodat elbűvölte.

Isten éltesse!

Szeretettel
Feri

Budapest, 1999. november 14.

Az elsős gimnazista 1941-ben

Barátaival (középen) 1944-ben

Ballagás előtt 1949 májusában